

RAZVIJANJE MEDKULTURNE KOMPETENCE IN PODPORA ŠOLAM V OKOLJU

Marijanca Ajša Vižintin

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Ljubljana

UDK 376.1–054.62:811.163.6'243

Medkulturna kompetenca sodi med socialne in državljanske kompetence. Prispevek prinaša delne rezultate terenske raziskave v okviru projekta Strokovne podlage, strategije in teoretske tematizacije za izobraževanje za medkulturne odnose ter aktivno državljanstvo, s poudarkom na vključevanju (otrok) priseljencev in razvoju medkulturne kompetence vseh prebivalcev.

medkulturna kompetenca, slovenščina kot drugi/tuji jezik, vključevanje otrok priseljencev, aktivno državljanstvo

Intercultural competence is one of the social and civic competences. The article contains partial results from the project Professional Foundations, Strategies and Theoretical Frameworks of Education for Intercultural Relations and Active Citizenship, with an emphasis on integrating immigrant children and the developing intercultural competence of all citizens.

intercultural competence, Slovene as a second/foreign language, integrating immigrant children, active citizenship

1 Uvod

Evropska komisija priporoča za vseživljenjsko učenje razvoj ključnih kompetenc, ki jih potrebuje posameznik za osebno izpolnitev in razvoj, aktivno državljanstvo, družbeno vključenost in zaposlitev (UL L 394). Ljudje naj bi že v svojem začetnem izobraževanju razvili ključne kompetence, vse življenje pa naj bi jih vzdrževali, razvijali in posodabljali. Ključne kompetence so definirane kot kombinacija znanja, spretnosti in odnosov. Razdeljene so v osem skupin: 1. sporazumevanje v maternem jeziku, 2. sporazumevanje v tujem jeziku, 3. matematična kompetenca ter osnovne zmožnosti v znanosti in tehnologiji, 4. digitalna kompetenca, 5. učenje učenja, 6. socialne in državljanske kompetence, 7. samoiniciativnost in podjetnost ter 8. kulturna zavest in izražanje.

Socialne in državljanske kompetence »vključujejo osebne, medosebne in medkulturne

kompetence ter zajemajo vse oblike vedenja, ki usposablajo posameznike za učinkovito in konstruktivno sodelovanje v socialnem in poklicnem življenju in zlasti v vse bolj raznovrstnih družbah ter za reševanje morebitnih sporov« (UL L 394: 16). Med opisom znanja, spretnosti in odnosov je kot ena od treh prepletajočih se prvin socialne in državljanske kompetence večkrat omenjena medkulturna kompetenca. Izpostavljeno je zavedanje o raznoliki, multikulturni družbi, potreba po medkulturni komunikaciji, strpnosti, spoštovanju in premagovanju predsodkov.

2 Medkulturna kompetenca pri pedagoških delavcih

Usvajanje medkulturne kompetence je proces vseživljenjskega učenja. Van Eyken idr. (2005; Vrečer 2009) menijo, da se učiteljevo znanje ne nanaša le na znanje o predmetu,

ki ga poučuje, ampak na znanje o svetu, v katerem živimo. Medkulturno kompetenco sestavljajo: tolerantnost do nejasnih, nepredvidljivih situacij, fleksibilnost, zavedanje lastne kulturne identitete, odprtost za nove izkušnje, upoštevanje mnenj, sposobnost prilagajati se vrednotam drugih, etično vedenje, potrpežljivost, zavzetost, interpersonalne veščine, povnanjanje in samoizražanje, empatija in občutek za humor. C. Bennett (2011) navaja, da je medkulturna kompetenca eden od štirih elementov medkulturnega izobraževanja. Poudarja ključno vlogo učiteljev in zagovarja stališče, da lahko učitelji pomembno prispevajo k spremembam na lokalni, nacionalni in globalni ravni ter vplivajo na bodoče državljane sveta. Medkulturno izobraževanje razume kot razvoj intelektualnih, socialnih in osebnih potencialov vseh učencev do njihove najvišje ravni.

Poleg razvijanja medkulturne kompetence so za kompleksen pristop k medkulturnemu poučevanju in učenju potrebni še trije elementi: pravična in enakovredna pedagogika, preoblikovanje kurikula iz monokulturnega v medkulturnega ter družbena pravičnost. Enakovredna pedagogika si prizadeva za dosego nepristranskih izobraževalnih možnosti za otroke vseh narodnosti, še posebej pa otroke etničnih manjšin in družin z nižjimi prihodki. Pomembno je šolsko okolje, še posebej skriti kurikul. Ta je izražen v pričakovanih učiteljev glede učenčevega učenja, razvrščanja učencev, vzgojne strategije, šolske disciplinske politike in prakse. Pomembni so razredna klima ter odnosi med šolo in skupnostjo. Po C. Bennett (2011) imajo medkulturno zmožnost razvito tisti učitelji, ki so zmožni sodelovati s študenti, družinami in ostalimi učitelji drugih ras ali kultur, ki so zmožni razpravljati o različnosti med narodi, znotraj naroda in znotraj razreda. Oseba z razvito medkulturno zmožnostjo je soočena z dejstvom,

da je bil njen pogled na svet oblikovan na podlagi prvotne kulture, zmožna se je soočiti z izvorom svojega etnocentrizma in doseči objektivnost pri presojanju drugih kultur; zmožna je nuditi pomoč in podporo pri vzpostavljanju stikov med kulturami, pokazati kulturno empatijo in razumeti pogled drugih.

3 Izobraževanje za medkulturne odnose in aktivno državljanstvo

Eden od raziskovalnih izzivov projekta Stokovne podlage, strategije in teoretske tematizacije za izobraževanje za medkulturne odnose ter aktivno državljanstvo je predstaviti teoretične koncepte za medkulturno kompetenco in predvsem predlagati način vključevanja v oblikovanje in izvajanje učnih načrtov ter izobraževalnih programov na vse stopnje izobraževanja v Sloveniji. Projekt, ki ga podpira Evropski socialni sklad, je od januarja 2010 do avgusta 2011 izvajal Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije Znanstvenoraziskovalnega središča Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ISIM ZRC SAZU) v sodelovanju s Pedagoškim inštitutom.¹

Čeprav sta vzgoja in izobraževanje za medkulturne odnose ter aktivno državljanstvo vključena v zakonodajo in kurikulum na različnih ravneh sistemov vzgoje in izobraževanja znotraj držav Evropske unije ter držav članic Sveta Evrope, ugotovitve kažejo, »da je temeljni problem tega vsebinskega področja neustrezna povezanost zakonodajne ravni, izobraževalne politike in šolske prakse ter neustrezen prenos izobraževalnih politik v pedagoško prakso«. ² Zgolj priprava izobraževalnih programov za priseljence in manjšine ni dovolj, ampak je treba za medkulturnost izobraziti celotno družbo. Raziskovalni izzivi projekta so tesno povezani s šesto ključno kompetenco za vseživljenjsko učenje (socialne

¹ Rezultati projekta, izdane publikacije, promocija izbranega gradiva in primeri dobrih praks so bili predstavljeni na zaključni konferenci 23. 8. 2011 na ZRC SAZU.

² www.medkulturni-odnosi.si

in državlanske kompetence). O upravičenosti projekta in primanjkljaju na področju medkulturnega izobraževanja znotraj vzgojno-izobraževalnega sistema priča tudi evropsko poročilo MIPEx 2011 (Huddleston idr. 2011: 179), ki navaja, da se Slovenija na tem področju uvršča pod srednjeevropsko povprečje.

Raziskovalni projekt je usmerjen v iskanje rešitev za posamezna okolja. V prvi fazi so analizirali razmere in že opravljeno delo v različnih krajih in območjih Slovenije. Organizirali so sedem regijskih posvetov, na katere so povabili predstavnike vzgojno-izobraževalnih zavodov, knjižnic, enot Zavoda za šolstvo, Ljudskih univerz, nevladnih organizacij, občin in drugih družbeno aktivnih posameznikov. Posveti so imeli naslednje cilje: postaviti temelje komunikacijske mreže (registri); evidentirati aktivnosti za medkulturne odnose in aktivno državljanstvo; izluščiti predloge za primere dobre prakse; narediti seznam predlogov udeležencev posvetov, kako v njihovem okolju v prihodnje pristopiti k vzgoji in izobraževanju za medkulturne odnose in aktivno državljanstvo. Udeleženci so na posvetih predstavili dobre prakse, a so izpostavili tudi težave, s katerimi se srečujejo pri svojem delovanju. Izbrane primere so nato osvetlili s polstrukturiranimi intervjuji z izvajalci dobrih praks, njihovimi uporabniki in ocenjevalci iz okolja. Za kvantitativni del raziskave je bila izvedena empirična študija v osnovnih in srednjih šolah različnih slovenskih regij.³

3.1 Terenska raziskava

Organizirani regijski posveti in poglobljena terenska raziskava so pokazali, da na nekaterih slovenskih šolah že delujejo pedagoški delavci z razvito medkulturno kompetenco. Pri predstavitvi delnih rezultatov se osredotočam na razvijanje medkulturne kompetence, načine poučevanja slovenščine kot

drugega/tujega jezika (J2/TJ) ter povezovanje šol z okoljem.⁴

Šola 1 je mestna šola in deluje v medkulturnem okolju že desetletja. Vodstvo šole se zaveda, da število novopriseljenih otrok pomembno vpliva na njihovo politiko kadrovskega zaposlovanja. Za vsakega priseljenega otroka se trudijo posebej, spremljajo njegov napredek in redno sodelujejo s starši. S pomočjo šolskega denarnega sklada so tudi priseljeni otroci vključeni v vse šolske dejavnosti. Na začetku je vse otroke poučevala slovenščino kot J2/TJ ena učiteljica, kasneje so se odločili za drugo kadrovsko politiko: učence prvega razreda poučuje slovenščino ena učiteljica, učence drugega razreda druga itn. Učiteljica je sestavila svoj program učenja, ki temelji večinoma na kopijah iz različnih učbenikov za poučevanje slovenskih izseljencev, a je gradivo urejeno v smiselne vsebinske sklope. »Svoje« gradivo in načrt dela je posredovala tudi drugim kolegicam. Drugo gradivo, s katerim opismenjujejo otroke priseljence v prvem triletju, temelji na pedagogiki montessori in slikovnem gradivu (Štupnikar idr. 2010). Po odobritvi ur Ministrstva za šolstvo in šport RS poteka tečaj slovenščine intenzivno več tednov po pouku.

Na predmetni stopnji poučuje otroke priseljence slovenščino učiteljica, ki jih poučuje tudi pri slovenščini kot učnem predmetu. Prilagaja se učnim zmožnostim otrok: s šibkejšimi dela čim bolj nazorno (slike, spoznavanje okolja), uporablja gradivo *Slika jezika* (Knez idr. 2010) in za albansko govorečega učenca *Šolski slikovni angleško-slovensko-albanski slovar* (Dralle, Fenner 2010). Z nadarjenimi učenci literarno ustvarja in pripravlja medkulturne ure, npr. predstavitev države izvora na javni šolski popoldanski prireditvi (prim. Vižintin 2009). Dvakrat so se povezali z drugo osnovno šolo pri izvajanju intenzivnega tečaja slovenščine, ki ga je

³ www.medkulturni-odnosi.si

⁴ Posnetki polstrukturiranih intervjujev, iz katerih sta povzeta primera dveh šol, so shranjeni v arhivu ISIM ZRC SAZU.

izvedel Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Pedagoški delavci zagovarjajo nekajtedenski intenzivni tečaj slovenščine *pred* vstopom otroka v šolo (Knez 2010), kasneje pa vključitev v pouk in sočasno nadaljevanje učenja slovenščine kot J2/TJ. Med priseljenskimi otroki zaznavajo povprečne in nadarjene otroke ter otroke s posebnimi potrebami. Na šoli je čutiti pozitivno klimo in razvito medkulturno kompetenco učiteljev. V okolju zaznavajo s strani nekaterih odklonilni odnos do »priseljenske« šole: nekateri starši na šolo ne želijo vpisati svojih otrok; na sosednji šoli svetujejo staršem priseljencem, naj otroke raje vpišejo v to šolo, saj imajo več izkušenj pri delu s priseljenci. Posamezni pedagoški delavci si želijo v okolju več podpore, ne pa stigmatizacije. V prihodnosti si želijo uvesti pouk maternega jezika in kulture otrok priseljencev (Vižintin 2010a), vendar se želijo tega lotiti skrbno in načrtovano.

Šola 2 je vaška šola, ki jo je pred leti presenetilo vedno večje število priseljenih otrok. Na šoli imajo učitelji podobno razvito medkulturno kompetenco in podoben način dela z otroki priseljenci kot v primeru Šole 1. Na šoli poučujeta slovenščino kot J2/TJ dva učitelja: učiteljica slovenščine in zunanji sodelavec, katerega materni jezik je albanski in poučuje otroke priseljence slovenščino s pomočjo maternega jezika.

Njihova druga posebnost je, da intenzivno sodelujejo z bližnjim mladinskim centrom. Vodja mladinskega centra redno sodeluje pri mesečnih sestankih na šoli, na katerih se pogovorijo o vsakem otroku posebej in vrsti pomoči, ki bi jo priseljeni otrok potreboval: poučevanje slovenščine kot J2/TJ ali podporo pri obravnavi učne snovi, pisanju domačih nalog. Po končanih šolskih obveznostih je namreč mladinski center pomemben prostor druženja in kvalitetnega preživljanja prostega časa. Otroci, ki so pred leti potrebovali pomoč, pogosto postanejo tudi sami prostovoljci

in nudijo podporo pri vključevanju novih otrok priseljencev. Starši priseljenci so s sodelovanjem šole in mladinskega centra zadovoljni in hvaležni obema ustanovama za podporo. Šola si je torej poiskala v okolju pomembno podporo. V mladinskem centru delujejo kot aktivni državljani večinoma mladi, s prostovoljnim delom pa razvijajo svoje socialne in državljanske kompetence.

4 Stik s starši in podpora šolam v okolju

Šola si želi stikov s starši. Če nudijo starši doma otrokom podporo pri delu za šolo in imajo redne stike s šolo, so otroci v šoli uspešnejši (Cankar, Deutsch 2009). V družini, ki se preseli v Slovenijo, po navadi govori slovensko oče, matere večinoma ne. Šola lahko vpliva na vključevanje otroka v razredu – a starši gredo tudi v trgovino, k zdravniku, na upravno enoto, na sprehod po naselju. Kako sprejemamo starše priseljence mi, odrasli, kakšna je naša medkulturna zmožnost?

Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije je leta 2010 vzpostavilo 7-jezično spletno stran *Informacije za tujce*.⁵ Na njej so osnovne pomembne informacije, ki jih potrebuje priseljenec v Sloveniji: vstop in bivanje, šolanje, socialno in zdravstveno varstvo, življenje in informacije o Sloveniji ter informacije o brezplačnem tečaju slovenščine za državljane iz tretjih držav, ki se izvaja od januarja 2011. S spremenjeno *Uredbo o integraciji tujcev* (UL RS 86/2010) se je krog upravičencev do brezplačnih programov vključevanja precej razširil. Pomembno podporno gradivo so tudi brezplačne publikacije *Vključevanje v slovensko družbo: informacije za tujce* (Gole Ašanin, Pokrivač 2009) v albanskem, angleškem, bošnjaškem, francoskem, hrvaškem, kitajskem, makedonskem, ruskem in srbskem jeziku, dostopne v vseh upravnih enotah po Sloveniji, in *Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020* (2010).⁶

⁵ www.infotujci.si

Mnoge matere ne obiskujejo tečajev jezika novega okolja, če so ti daleč od kraja bivanja. Kot dober primer podpore materam priseljenkam na lokalni ravni, o katerem bi bilo vredno razmisliti tudi v Sloveniji, navajam Dunaj. Na štirijezični spletni strani mesta Dunaj najdemo informacije o tečaju *Mama lernt Deutsch*.⁷ Bistveno je, da potekajo tečaji nemščine *na šoli/v vrtcu otroka*.⁸ Cilji tečaja so učenje nemščine, boljša komunikacija s šolo in vrtcem ter pridobivanje znanja, kako pomagati otroku pri učenju. Na tečaj vabita spletna stran in 10-jezična zloženka.

5 Zaključek

Terensko delo v okviru raziskave Strokovne podlage, strategije in teoretske tematizacije za izobraževanje za medkulturne odnose ter aktivno državljanstvo, ki jo izvaja ISIM ZRC SAZU, kaže, da imajo nekateri pedagoški delavci že razvito medkulturno kompetenco. Otrokom nudijo raznovrstno podporo (poučevanje slovenščine kot J2/TJ, prilagojeno ocenjevanje, dopolnilni pouk, podporo pri pisanju domačih nalog v podaljšanem bivanju itn.), staršem svetujejo redne stike s šolo, vključevanje otrok v interesne dejavnosti in podaljšano bivanje, saj otroci znotraj teh dejavnosti lažje navezujejo stike drug z drugim.

Od pedagoških delavcev, ki sodelujejo v vzgojno-izobraževalnem procesu, se pričakuje, »da bodo mladi ljudje do konca začetnega izobraževanja ključne kompetence razvili do ravni, ko bodo sposobni za odraslo življenje in ki ustvarja podlago za nadaljnje

učenje in poklicno življenje, in da bo odraslim omogočeno razvijati in posodabljati ključne kompetence vse življenje« (UL L 394: 13), med drugim tudi medkulturno kompetenco. A šola nujno potrebuje podporo v okolju. Pomemben premik na državni ravni pomenita pravica do 180-urnega tečaja slovenščine za državljane iz tretjih držav in *Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020*. Ko bodo lastnosti, ki naj bi jih imel pedagoški delavec z razvito medkulturno kompetenco, postale smernice za vse prebivalce in bodo pedagoški delavci pri svojem trudu za medkulturno izobraževanje dobili podporo na lokalni in državni ravni, bodo težnje po razviti medkulturni kompetenci sprejemljivejše, vidnejše in učinkovitejše na vseh ravneh družbenega življenja.

Viri in literatura

- BENNETT, Christine I., 2011: *Comprehensive Multicultural Education: Theory and Practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- CANKAR, Franc, DEUTSCH, Tomi (ur.), 2009: *Šola kot stičišče partnerjev: sodelovanje šole, družine in lokalnega okolja pri vzgoji in izobraževanju otrok*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- DRALLE, Anette, FENNER, Kirsten, 2010: *Šolski slikovni angleško-slovensko-albanski slovar*. Ljubljana: Rokus Klett.
- GOLE AŠANIN, Sonja, POKRIVAČ, Darja (ur.), 2009: *Vključevanje v slovensko družbo: informacije za tujce*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
- HUDDLESTON, Thomas idr., 2011: *Migrant Integration Policy*. Brussels: British Council and Migration Policy Group.

⁶ V *Strategiji ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020* (2010: 27) je odnos do priseljencev pozitiven: »Za rast in konkurenčnost slovenskega gospodarstva in krepitev človeških virov Slovenije, v luči staranja prebivalstva in pomanjkanja delovno aktivnega prebivalstva, se bo morala Slovenija potruditi, da zadrži svoje visoko usposobljene delavce in poveča njihovo število s priseljevanjem tujcev in Slovencev iz tujine [...] Migranti imajo pogosto inovativni potencial in so na splošno bolj podjetniško aktivni kot domače prebivalstvo države priselitve.«

⁷ www.wien.gv.at/english/social/integration/languagecourse/mum-learns.html

⁸ V skromnejšem obsegu so izvedli tečaj slovenščine kot J2/TJ za matere priseljenke tudi v Občini Hrpelje - Kozina v obliki prostovoljne dejavnosti. Izvedbo tečaja slovenščine s spoznavanjem okolja sta v letu 2010 podprli Osnovna šola Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje in Medobčinsko društvo prijateljev mladine Sežana (Vižintin 2010b).

Informacije za tujce: www.infotujci.si.

KNEZ, Mihaela, 2010: Otroci priseljenci v slovenskih šolah – njihovi prvi koraki v slovenščino. Irena Novak Popov (ur.): *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

KNEZ, Mihaela idr., 2010: *Slika jezika: slikovno gradivo za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Mama lernt Deutsch: www.wien.gv.at/english/social/integration/languagecourse/mum-learns.html.

Uradni list Evropske unije (UL L 394, 30. 12. 2006): Priporočilo Evropskega parlamenta in sveta o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:SL:PDF>

Uradni list Republike Slovenije (UL RS 86/2010, 2. 11. 2010): Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o integraciji tujcev. www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201086&stevilka=4660

Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020 (november 2010). www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/Strategija_ekonomskih_migracij-2010-2020.pdf

Strokovne podlage, strategije in teoretske tematizacije za izobraževanje za medkulturne odnose ter aktivno državljanstvo (2010): www.medkulturni-odnosi.si

ŠTUPNIKAR, Magda idr., 2010: *Opismenjevanje in razvoj vseh čutil*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2009: Slovenščina v osnovni šoli – priložnost za medkulturni dialog. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2010a: Pouk maternega jezika in kulture pri učencih priseljencih: temelj za medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli? *Sodobna pedagogika* 61/1. 104–120

VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2010b: Ko beseda osvobaja. *Šolski razgledi* 61/19 (3. 12. 2010). 4.

VREČER, Natalija, 2009: Medkulturne kompetence, medkulturni dialog in izobraževanje odraslih. Natalija Vrečer (ur.): *Medkulturne kompetence v izobraževanju odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. 8–23.